

Poznań 19 kwietnia 2019 roku

dr Michał Urbańczyk
Katedra Doktryn Polityczno-Prawnych i Filozofii
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Al. Niepodległości 53, 61-714 Poznań

Autoreferat

Przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

1. Imię i nazwisko: Michał Urbańczyk

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe

1. Dyplom magistra prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uzyskany w 2003 roku na podstawie pracy pt.: „Analizy ideologii, państwa i prawa Trzeciej Rzeszy w pracach prawników polskich okresu międzywojennego”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Zmierczak.
2. Stopień naukowy doktora nauk prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uzyskany w 2008 roku (studia doktoranckie zakończone z wyróżnieniem) na podstawie pracy pod tytułem „Liberalna doktryna wolności słowa a swoboda wypowiedzi historycznej”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Marii Zmierczak (recenzenci: prof. dr hab. Jan Baszkiewicz, prof. dr hab. Henryk Olszewski). Praca uznana przez Radę Wydziału za wyróżniającą się w stopniu uzasadniającym wnioski o przyznanie nagrody Prezesa Rady Ministrów za wyróżnioną rozprawę doktorską. Wyróżniona w 2010 roku nagrodą JM Rektora UAM I stopnia za osiągnięcia naukowe.
3. Podyplomowe Studium „Menadżer Projektów Badawczych”; Wydział Fizyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (2010-2011);
4. Podyplomowe Studium Wiedzy o Europie i Integracji Europejskiej; Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (2002-2003);

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu i funkcjach na WPiA UAM

1. W latach 2003-2008 studia doktoranckie w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Filozofii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
2. Od roku 2008 do chwili obecnej zatrudniony na stanowisku adiunkta w Katedrze Doktryn Polityczno-Prawnych i Filozofii na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
3. W latach 2008- 2014 zatrudniony na stanowisku wykładowcy w Wyższej Szkole Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I w Poznaniu (Wydział Zamiejscowy w Nowym Tomyślu).
4. Pełnione funkcje na WPiA UAM:
  - a) członek z wyboru Rady Wydziału Prawa i Administracji (kadencja 2012-2016, kadencja 2016-2020),
  - b) członek Wydziałowego Zespołu ds. Zapewnienia Jakości Kształcenia,
  - c) członek Zespołu ds. Strategii WPiA UAM,
  - d) członek Kolegium Elektorów WPiA UAM,
  - e) członek Zespołu ds. Programu Studiów na kierunku prawo europejskie
  - f) pełnomocnik dziekana ds. organizacji Poznańskiego Festiwalu Nauki i Sztuki i Nocy Naukowców.
  - g) koordynator ds. współpracy WPiA z XVI Liceum Ogólnokształcącym im. Charlesa de Gaulle'a w Poznaniu,
  - h) protokolant Senatu UAM (kadencja 2008-2012).

4. Osiągnięcie naukowe w rozumieniu art. 16 ust. 2 ustawy z dniach 14 czerwca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789 ze zm.)

- a) Tytuł osiągnięcia naukowego: **Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki**
- b) autor: Michał Urbańczyk, 2019, Wydawnictwo Naukowe UAM, seria: Prawo nr 229, Poznań 2019, ISBN 978-83-232-3453-1, ISSN 0083-4262, ss. 390; 28,5 arkuszy, (recenzenci wydawniczy: prof. dr hab. Andrzej Sylwestrzak, dr hab. Przemysław Dąbrowski, prof. AP).

- c) omówienie celu naukowego pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Uzasadnienie wyboru tematu

Idea godność człowieka jest zasadniczym elementem systemu prawnego demokracji liberalnej. Definiowana jest jako przyrodzona i niezbywalna, równa i bezcenna wartość, która przynależy każdej jednostce wyłącznie z racji bycia człowiekiem. Opisuując jej miejsce i funkcje w demokratycznym systemie prawa, trzeba wskazać na trzy płaszczyzny funkcjonowania prawa, w których odgrywa doniosłą normatywną rolę. Po pierwsze, na system prawa międzynarodowego (odwołuje się do niej m.in. Karta Narodów Zjednoczonych). Po drugie, na system ochrony praw człowieka (za podstawę „wolności sprawiedliwości i pokoju uznaje ją Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, jest obecna w art. 1 Karty Praw Podstawowych UE). Wreszcie po trzecie, godność człowieka odgrywa istotną rolę w porządkach prawnych poszczególnych państw. Odwołania do tej idei znajdziemy chociażby w konstytucjach Niemiec czy Polski. Wreszcie, godność człowieka odgrywa istotną rolę w kształtowaniu regulacji poszczególnych dziedzin krajowego prawa stanowionego (karnego, administracyjnego, pracy, cywilnego). Jednakże takich bezpośrednich odniesień nie odnajdziemy w konstytucji USA. Jednocześnie jednak idea godności człowieka jest uznawana we współczesnej amerykańskiej teorii i filozofii prawa za jedną z najważniejszych wartości (jako przykład może służyć myśl Ronalda Dworkina).

Ponieważ doświadczenia amerykańskie – jako najstarszej nowożytnej republiki – są niezwykle istotne dla teorii i praktyki współczesnych demokracji liberalnych, z pewnością równie wartościowe poznawczo będą amerykańskie doświadczenia w kwestii pojmowania istoty, roli i funkcji idei godności człowieka w systemie prawnym. Dlatego celem omawianej monografii jest próba odpowiedzi na pytanie, jakie miejsce zajmuje idea godność człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA. Pełni on bowiem wyjątkową rolę w całym amerykańskim systemie prawnopolitycznym.

Jedynie na marginesie warto zaznaczyć, że omawiana monografia jest pierwszą publikacją w nauce o doktrynach polityczno-prawnych omawiającą zagadnienie idei godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA. Ma ona także nowatorski charakter, jeśli wziąć pod uwagę europejską myśl polityczno-prawną (gdzie omówienia orzecznictwa Sądu Najwyższego USA mają raczej charakter incydentalny). W wypadku

amerykańskiej nauki prawa, analizy powyższego tematu mają jedynie charakter artykułów naukowych, a nie monografii książkowych.

Cele i główne tematy badawcze

Jak zaznaczono powyżej celem pracy jest udzielenie odpowiedzi na pytanie dotyczące miejsca idei godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych. Ten ogólny problem badawczy wymagał skonkretyzowania w postaci wskazanych poniżej głównych wątków problemowych i odpowiedzi na następujące pytania badawcze.

Przeprowadzone badania i kwerenda orzeczeń Sądu Najwyższego wskazały, że idei godności człowieka zaczęła pojawiać się w wyrokach w latach 40. XX wieku. Dlatego jednym z podstawowych problemów była odpowiedź na pytanie, czy pojawienie się idei godności człowieka w XX w. w orzecznictwie Sądu Najwyższego jest skutkiem powstania międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka? Dokładniejsza analiza orzeczeń wskazała, że pierwsze orzeczenie, w którym idea godności człowieka stała się podstawą do wydania wyroku była sprawa *McNabb v. United States* z 1943 r. Z tego powodu data ta stała się istotną cezurą mającą wpływ na układ pracy.

Skoro zatem pojawienie się idei godności człowieka w wyrokach Sądu Najwyższego wyprzedziło powstanie powojennego systemu ochrony praw człowieka, koniecznym stało się odpowiedzenie na pytanie, jaki mają rodowód koncepcje godności człowieka występujące w orzecznictwie Sądu Najwyższego, a zwłaszcza czy są one zakorzenione w amerykańskiej myśli polityczno-prawnej? Kwestia ta uzasadniała rozszerzenie pola badawczego o wybrane wątki amerykańskiej myśli polityczno-prawnej z okresu powstania uzyskania niepodległości oraz wieku XIX i XX.

Sięgnięcia do początków amerykańskiego państwa, analiza ówczesnej doktryny prawno-politycznej oraz orzecznictwa Sądu Najwyższego USA wymusiło odpowiedź na kolejne pytanie, jak wyglądała ewolucja pojmowania godności człowieka w amerykańskiej tradycji polityczno-prawnej?

Przeprowadzone badania wyroków Sądu Najwyższego USA wskazały szereg sfer prawnych, w których sędziowie dla uzasadnienia swoich stanowisk (zarówno będących opiniami większości, jak i zdaniem odrębnymi) odwoływali się do idei godności człowieka. Te liczne odniesienia często miały odmienny charakter i u ich źródeł leżały inne koncepcje filozoficzno-etyczne. Powyższe kwestie stanowiły źródło namysłu nad

dalszymi pytaniami badawczymi. Czy można mówić o amerykańskiej doktrynie godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego, czy też jest to raczej zbiór odmiennych spostrzeżeń, uwag, opinii i poglądów, niemających charakteru konkretnej doktryny. Jeśli jednak można wskazać na istnienie uporządkowanego zbioru poglądów, to jak zdefiniować amerykańską koncepcję idei godności człowieka? Na koniec, w oparciu o przeprowadzone analizy, dokonane syntezy i udzielone pytania, można było wskazać, jakie miejsce w orzecznictwie Sądu Najwyższego pełni idea godności człowieka.

Struktura pracy

Tak postawione cele naukowe pracy miały decydujący wpływ na strukturę i systematykę pracy. Monografia podzielona jest na cztery rozdziały. Układ treści ma charakter częściowo chronologiczny, częściowo zaś problemowy. Dzięki zastosowaniu obu sposobów układu treści uzyskano zakładane cele pracy w postaci odpowiedzi na pytania badawcze. Rozdział I dotyczy okresu do 1942 r., natomiast pozostałe rozdziały dotyczą lat 1943–2015, przy czym rozdział II i III to analiza orzeczeń Sądu Najwyższego, natomiast rozdział IV to krytyczna analiza poglądów amerykańskiej jurysprudencji odnoszących się do godności człowieka właśnie w orzecznictwie Sądu Najwyższego.

Rozdział I, podzielony jest na dwie części. Pierwsza z nich przedstawia odwołania do godności człowieka myśli polityczno-prawnej i orzeczeniach Sądu Najwyższego w początkach amerykańskiego państwa. Druga przedstawia orzecznictwo Sądu Najwyższego w wieku XIX i 1. poł. XX oraz poglądy wybranych myślicieli tego okresu, w których to poglądach można odnaleźć pośrednie lub bezpośrednie nawiązania do idei godności człowieka. Należy podkreślić, że z powodów sygnalizowanych powyżej zakres przedmiotowy rozdziału I jest szerszy aniżeli sugerowana w tytule pracy analiza orzecznictwa Sądu Najwyższego. Zawiera on także analizę najistotniejszych aktów prawnych i politycznych powstającego państwa, towarzyszącą im myśl polityczno-prawna oraz ich XIX-wieczną ewolucję. Powyższy zabieg skutkował szerszym obrazem historyczno-doktrynalnym dla prowadzonych rozważań w kolejnych rozdziałach.

Rozdział II i III to analiza wyroków Sądu Najwyższego wydanych w latach 1943–2015. Podział analizowanego materiału między tymi rozdziałami oparty jest na wskazaniu dwóch generalnych kontekstów prawnych, w których sędziowie Sądu Najwyższego odwołują się do godności człowieka. Pierwszy z nich to Karta Praw (rozdział II). Drugi to XIV poprawka (rozdział III) i zawarte w niej klauzule

sprawiedliwego procesu (*due process*) oraz równej ochrony praw (*equal protection of laws*). Następnie w każdym z tych rozdziałów omówiono poszczególne prawa i wolności oraz właściwe im poprawki, w których kontekście Sąd Najwyższy przywoływał godność człowieka. w obu rozdziałach analizę orzeczeń przeprowadzono chronologicznie. Pozwala to prześledzić ewolucję i wzrost znaczenia odwołań do idei godności człowieka.

Wpływowi idei godności człowieka na prawa obywatelskie zawarte w Karcie Praw poświęcony jest rozdział II. Otwiera go część wprowadzająca, gdzie omówione są wyroki wydane w czasie wojny, lub bezpośrednio po niej. Dotyczą one nadużyć procedury karnej, problemów nierówności ekonomicznych i przejawów dyskryminacji rasowej oraz wyjątkowego kontekstu wynikającego z II wojny światowej, tj. ograniczenie praw i wolności obywateli pochodzenia japońskiego oraz osądzenia japońskich zbrodniarzy wojennych. Następnie scharakteryzowano pięć poprawek do Konstytucji (także w układzie chronologicznym, tj. począwszy od tej, w kontekście której godność człowieka pojawia się po raz pierwszy jako czynnik mający wpływ na wyrok): V poprawka i prawo do milczenia oskarżonego, IV poprawka i prawo do ochrony prywatności oraz zakaz przeszukania bez zgody sądu, VIII poprawka i ochrona przed okrutnym traktowaniem, VI poprawka i prawo do reprezentowania samego siebie przed sądem oraz I poprawka i wolność słowa. Analizy orzeczeń uzupełnione są komentarzami amerykańskiej jurysprudencji.

W rozdziale III kryterium organizacji rozważań (dotyczą one jednej poprawki, choć ze względu na swoją treść i wpływ na amerykańskie prawo niezwykle wyjątkowej), są konteksty prawne, w których zastosowanie znalazły dwie wspomniane wcześniej klauzule zawarte w XIV poprawce, ujęte diachronicznie. Są to: walka z segregacją rasową, pomoc socjalna, prawo do śmierci (z godnością), ochrona życia prywatnego w kontekście prawa do przerywania ciąży i legalizacji związków jedнопłciowych. Na zakończenie rozdziału przedstawiono konteksty prawne powiązane z klauzulami XIV poprawki, w których odwołania do idei godności człowieka pojawiły się dopiero w ostatnich latach i raczej mają charakter incydentalny.

Rozdział IV przedstawia opinie amerykańskiej nauki prawa odnoszące się do idei godności człowieka ze szczególnym uwzględnieniem jej wpływu na orzecznictwo Sądu Najwyższego. Ich charakterystyka także jest przedstawiona chronologicznie, aby w pełni ukazać ewolucję poglądów amerykańskich prawników. W pierwszej kolejności przedstawiono poglądy pojawiające się w ramach powojennej debaty nad wpływem

prawnomiędzynarodowej idei godności człowieka na amerykański system ochrony praw obywatelskich. Powyższa analiza daje odpowiedź na jedno z pytań badawczych, a jej treść dostarcza kontrargumentów dla hipotezy o pozamerykańskim pochodzeniu koncepcji godności człowieka obecnych w orzeczeniach Sądu Najwyższego. Następnie przedstawiono poglądy jednego z najważniejszych sędziów XX wieku, tj. Williama J. Brennana Jr., który był członkiem Sądu Najwyższego w latach 1956–1991. W dalszej części omówiono pierwsze próby definiowania i kategoryzowania amerykańskich koncepcji godności człowieka, które podjęto w nauce prawa w latach 80. i 90. ubiegłego w. Rozdział zamyka krytyczna analiza typologii koncepcji godności człowieka, jakie powstały na początku XXI w. do 2015 r. Posumowanie przeprowadzonych analiz oraz odpowiedzi na postawione pytania badawcze zawarto w Zakończeniu.

Przyjęte metody badawcze

W pracy wykorzystano szereg metod badawczych charakterystycznych nie tylko dla nauk prawnych, co uzasadnione było zarówno samym problemem badawczym, jak i swoistymi cechami historii doktryn polityczno-prawnych. W pracy posłużono się metodami: językowo-logiczną, historyczną, dogmatyczną, prawnoporównawczą oraz w niewielkim stopniu metodą statystyczną.

W ramach analizy orzecznictwa Sądu Najwyższego (i pomocniczo prawa stanowionego) najistotniejszą rolę odegrała metoda dogmatyczna, czyli metoda interpretacji norm prawa obowiązującego. Z kolei badając myśl polityczno-prawną i zawarte w niej poglądy amerykańskiej jurysprudencji użyto metody językowo-logicznej. Jednocześnie z racji przyjętych celów badawczych niezwykle pomocną rolę odegrała metoda historyczna (konieczne było bowiem opisanie okresu sprzed 1943 roku, dzięki czemu przedstawiono ewolucję idei godności człowieka w szerszym kontekście historycznym).

W ograniczonym zakresie posłużono się w pracy metodą prawnoporównawczą. Ze względu na odmienności amerykańskiego systemu prawnego przy jednoczesnym uniwersalnym charakterze problemu badawczego, zasadne było przedstawienie obowiązującego prawa polskiego lub europejskiego. W nielicznych miejscach, aby wspomóc argumentację np. danymi o liczbie cytowań omawianego orzeczenia, sięgnięto po analizę statystyczną.

Osiągnięte wyniki badawcze

Mimo nieobecności w samym tekście konstytucji USA, idea godność człowieka, pojmowana jako przyrodzona i niezbywalna, równa i bezcenna wartość, która przynależy każdej jednostce wyłącznie z racji bycia człowiekiem, zajmuje niezwykle istotne miejsce w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych. Powyższa hipoteza została udowodniona w rozdziałach II i III, gdzie przedstawiono szczegółową analizę orzeczeń, w których Sąd Najwyższy odwołał się do tej idei. Należy podkreślić, że idea godność człowieka pojawia się w tych wyrokach precedensowych, które ustanawiają nowe standardy prawne lub reguły postępowania chroniące prawa i wolności obywatelskie.

Godność człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA nie pojawiła się jako efekt zaistnienia jej w prawie międzynarodowym, znaleźć ją bowiem można w wyrokach wydanych przed utworzeniem międzynarodowego systemu ochrony praw człowieka (w opinii większości w sprawie *McNabb v. United States* z 1943 r., w zdaniach odrębnych z wyrokach z 1942 roku: w orzeczeniach *Skinner v. Oklahoma* oraz *Glasser v. United States*. Jako wrodzona godności (*native dignity*) odnaleźć ją można już w precedensowym wyroku *Chisholm v. Georgia* z 1793 roku. Osiągnięte wyniki badań stanowią przekonujący dowód za odrzuceniem tezy o zewnętrznym pochodzeniu godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego USA, przeszczepieniu jej z prawa międzynarodowego, czy też jej pochodzeniu związanym z końcem II wojny światowej.

Godność człowieka jest zatem nieodłączną częścią szeroko pojętej amerykańskiej tradycji polityczno-prawnej. Udowodnieniu tej hipotezy służyła analiza przeprowadzona w rozdziale I. Odwołania do tej idei znaleźć możemy w filozofii polityczno-prawnej i publicystyce z początków amerykańskiego państwa. Te ustalenia o amerykańskim rodowodzie obecności idei godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego dodatkowo wzmacnia analiza poglądów amerykańskiej nauki prawa z lat 40 i 50 XX wieku odnoszących się do powstającego ładu międzynarodowego i roli, jaką nadano w jego ramach idei godności człowieka. Przedstawiona analiza wykazała bezsprzecznie, że komentatorzy widzieli w godności człowieka ideę przynależną amerykańskiej tradycji równie silnie co wolność czy równość.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego idea godności człowieka zajęła w latach 40 XX wieku istotne miejsce i miała silny wpływ na interpretacje i stosowanie prawa jako fundament całego systemu, fundament systemu praw obywatelskich oraz fundament

poszczególnych praw obywatelskich i jednocześnie podstawowe ich kryterium interpretacyjne.

Zarówno rozumienie, jak i znaczenie godności człowieka na różnych podlegały silnym zmianom i ewolucji. Jednak bez względu na owe zmiany można mówić o istnieniu amerykańskiej doktryny godności człowieka. Samą zaś ideę w jej amerykańskim ujęciu można zdefiniować następująco: jest to bezcenna i przyrodzona, równa oraz powszechna wartość przynależna każdej jednostce wyłącznie z racji bycia człowiekiem, której podstawowymi kontekstami interpretacyjnymi są wolność wyboru oraz sfera autonomii osobistej i z racji poszanowania tych wartości winna być jak najbardziej wolna od wszelkich ingerencji zewnętrznych, zwłaszcza ze strony państwa. Jednym z podstawowych aspektów amerykańskiej koncepcji godności człowieka jest odrzucenie paternalizmu państwa wobec obywateli, nawet w sytuacjach skrajnych, gdy może to prowadzić do szkód, na jakie jednostka może być narażona.

Wykorzystanie osiągniętych wyników

- a) praca może stanowić pomocny materiał do wykorzystania w dalszej dyskusji naukowej pozwalającej na udoskonalenie reguł wykładni konstytucyjnej zasady godności człowieka oraz nowych reguł interpretacyjnych w zakresie pojawiających się nowych problemów prawnych (m.in. kwestie prawa do śmierci z godnością),
- b) całościowe ujęcie problematyki amerykańskich doświadczeń w zakresie godności człowieka, nie tylko w kontekście analizy reguł konstytucyjnoprawnych, ale uzupełnione o liczne odesłania do uwarunkowań aksjologicznych oraz tradycji i kultury amerykańskiej, może być przydatne nie tylko dla środowiska naukowego, ale także praktyków ze sfery prawa konstytucyjnego, karnego, cywilnego, czy medycznego,
- c) z ww. powodów monografia może stanowić istotny materiał dla uczestników szeroko rozumianej debaty publicznej (co zostało wprost dostrzeżone w jednej z recenzji wydawniczych),
- d) ze względu na układ pracy, przedmiot badawczy (orzecznictwo Sądu Najwyższego USA) oraz tematykę kluczową dla prawa konstytucyjnego (idea godności człowieka), praca może stanowić pomoc dydaktyczną (podręcznik) dla

studentów prawa, administracji i nauk politycznych z zakresu prawa amerykańskiego.

5. Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze

Efektom prac naukowo-badawczych po uzyskaniu stopnia doktora nauk prawnych jest łącznie 51 publikacji, wydanych lub czekających na druk w 2019 roku (przygotowanych samodzielnie lub we współautorstwie). Wśród nich jest:

- 7 prac zwartych: 2 monografie autorskie (w tym 1 wskazana powyżej), 5 monografie zbiorowe pod moją redakcją (w tym 1 w druku)
- 10 artykułów w czasopismach naukowych (w tym 1 w druku),
- 13 rozdziałów w książkach wieloautorskich (w tym 1 w druku),
- 8 opublikowanych opinii prawnych,
- 13 innych publikacji (w tym 8 sprawozdań i 5 artykułów popularno-naukowych).

Dodatkowo chciałbym nadmienić, że w druku oczekują dwie kolejne monografie pod moją redakcją, których ze względu na etap prac (są w trakcie recenzji wydawniczej) nie wliczam do zgłaszanego dorobku naukowego.

Dorobek naukowy, szczegółowo wskazany w wykazie dorobku habilitacyjnego (załącznik nr 4) chciałbym podzielić na 3 obszary badawcze:

1. Wolność jednostki ze szczególnym uwzględnieniem swobody wypowiedzi i jej granic w myśli polityczno-prawnej oraz obowiązującym prawie polskim i obcym.
2. Idea godności człowieka w nowożytnej myśli polityczno-prawnej oraz wybranych porządkach prawnych.
3. Amerykańskie prawo i myśl polityczno-prawna.
4. Pozostałe publikacje.

Powyższe obszary badawcze nie mają charakteru rozłącznego i krzyżują się, co jest widoczne zwłaszcza w artykułach i rozdziałach książkowych dotyczących wolności słowa w amerykańskim prawie, i redakcjach monografii wieloautorskich. W ramach tak nakreślonych obszarów badawczych wyróżnić należy kilka wątków badawczych.

Pierwszą sferą badawczą wynika z przekonania o fundamentalnym znaczeniu wolności jednostki oraz swobody wypowiedzi dla systemu demokracji liberalnej i jego właściwego funkcjonowania w praktyce. Bez właściwie chronionej swobody wypowiedzi oraz odpowiednio wyznaczonych jej granic nie jest bowiem możliwe

korzystanie z innych praw i wolności (m.in. wolność zgromadzeń, wolność zrzeszania się) oraz ochrona istotnych dóbr jednostki (m.in. godność osobista) i interesów społecznych (m.in. pamięć historyczna, prawa mniejszości). W swym badaniach staram się podkreślać konieczność prymatu wolności słowa nad innymi wartościami, dobrami i prawami istotnymi dla współczesnego państwa i społeczeństwa. W wypadku konfliktu konieczne jest oczywiście limitowanie tej wolności, jednak nigdy nie powinno to następować kosztem samej istoty wolności jednostki, a zwłaszcza regulacje karnoprawne powinny być stosowane ostrożnie i z umiarem. W moim przekonaniu, tam gdzie to możliwe, zdecydowanie lepiej stosować instrumenty pozaprawne (jak edukacja czy debata publiczna), aniżeli odwoływać się do prawa (zwłaszcza karnego).

Drugie pole badawcze jest fundamentalne dla współczesnego pojmowania systemu praw człowieka. Godność człowieka jest bowiem źródłem praw i wolności człowieka i obywatela, a jej rola jest nie do przecenienia, co dobitnie pokazały zwłaszcza doświadczenia systemów totalitarnych. Obok doświadczeń europejskich ważna jest jednak znajomość innych tradycji (amerykańskiej, czy też szerzej krajów anglosaskich), które mogą w znaczący sposób wpłynąć na pojmowanie godności człowieka w Europie.

Niejako naturalnym rozwinięciem ww. dwóch pól badawczych jest trzecie wyróżnione przeze mnie pole badawcze, tj. amerykańskie prawo i myśl polityczno-prawna. Coraz częstsze analizy tych zagadnień zaowocowały pogłębieniem badań w tej sferze, już nie na zasadzie jedynie zdobycia materiału porównawczego do badań nad wolnością jednostki i granicami wolności słowa lub ideą godności człowieka, ale jako samodzielne i autonomiczne tematy badawcze.

W tym miejscu chciałbym scharakteryzować najważniejsze osiągnięcia naukowo-badawcze. Jednocześnie zaznaczam, że nie omawiam tu wszystkich moich osiągnięć – szczegółowy wykaz publikacji i innych osiągnięć dydaktycznych, popularyzatorskich i współpracy międzynarodowej zawiera załącznik nr 4 do wniosku habilitacyjnego.

Ad. 1 Wolność jednostki ze szczególnym uwzględnieniem swobody wypowiedzi i jej granic w myśli polityczno-prawnej oraz obowiązującym prawie polskim i obcym.

Badania naukowe w tej sferze zapoczątkowała rozprawa doktorska „Liberalna doktryna wolności słowa a swoboda wypowiedzi historycznej” (Poznań 2009).

Stanowiła ona zmodyfikowaną i uzupełnioną wersję dysertacji doktorskiej. Wyznaczyła ona kierunek moich zainteresowań problemem istoty wolności jednostki oraz wyznaczeniem granic wolności słowa. Celem monografii była odpowiedź na pytanie, czy – a jeśli tak to czy – a jeśli tak, to w jakim stopniu – zasady leżące u podstaw demokracji liberalnej pozwalają na ingerencję państwa w postaci ograniczeń w rozpowszechnianiu określonych poglądów i opinii dotyczących wydarzeń historycznych. W tym celu w pierwszej kolejności poddano analizie klasyczną i współczesną myślą liberalną w kontekście wolności jednostki i granic wolności słowa. Następnie przedstawiono charakterystykę wybranych wypowiedzi historycznych będących przedmiotem regulacji prawnych (negacja Holokaustu, negacja masakry Ormian, kolonializm francuski i jego pozytywne aspekty, określanie niewolnictwa jako zbrodni przeciwko ludzkości). W dalszej części przedstawiono regulacje prawne na poziomie międzynarodowym, europejskim oraz w wybranych systemach krajowych, odnoszące się do swobody wypowiedzi i penalizacji rozpowszechniania określonych opinii na tematy historyczne. Powyższe analizy uzupełniono opisem współczesnej debaty o granicach wolności słowa w przedmiocie wypowiedzi historycznych.

Na takiej bazie wskazano w konkluzjach, że „zasady będące fundamentami demokracji liberalnej, wypracowane w ciągu wieków walki o poszerzanie zakresu wolności jednostki nie pozwalają na kontrolowanie i nadzorowanie, a więc regulowanie tego, co można głosić wobec przeszłych zdarzeń historycznych (s. 283). Podkreślono, że „[l]iberalna doktryna wolności słowa leżąca u podstaw rozwiązań konstytucyjnych dotyczących praw człowieka i obywatela demokracji liberalnych nie dostarcza argumentów do ograniczania debaty na tematy historyczne w formie przepisów ścigających określone wypowiedzi historyczne lub nakazujące określoną interpretację wydarzeń” (s. 284).

Powyższa monografia miała interdyscyplinarny charakter, co wpłynęło na kierunki dalszych badań. Wśród nich wyróżniam badania nowożytnej myśli polityczno-prawnej w kontekście istoty wolności jednostki oraz zagadnienia granic wolności słowa w polskim prawie konstytucyjnym i karnym (ze szczególnym uwzględnieniem mowy nienawiści). W ten sposób staram się łączyć historię idei z badaniem prawa pozytywnego, dzięki czemu mogę analizować obowiązujące regulacje prawne w szerszym kontekście historyczno-doktrynalnym. Jestem bowiem przekonany o

potrzebie pogłębienia wpływu myśli polityczno-prawnej na współczesne rozwiązania ustrojowe i prawne.

W sferze badań nowożytnej myśli polityczno-prawnej w kontekście istoty wolności jednostki, po pierwsze chciałbym wskazać na artykuł „Między epokami. Idea wolności w myśli Hugo Grocjusza” (Themis Polska Nova, nr 12, 1/ 2017, s. 101-124). Celem tego artykułu była analiza poglądów Grocjusza w odniesieniu do różnych aspektów wolności. Do napisania tego tekstu skłoniło mnie przekonanie, że filozofia tego myśliciela, z racji na wyjątkowe warunki geopolityczne, w jakich była tworzona ma istotne znaczenie dla współczesnego postrzegania wolności jednostki w demokratycznym państwie. W tekście wyróżniłem 3 aspekty wolności jednostki obecne w jego pismach: wolność w ujęciu indywidualistycznym – jako władza w stosunku do samego siebie (s. 106), wolność w ujęciu politycznym – jako relacja między jednostką a władzą publiczną (s. 111) i wolność w aspekcie globalnym – w kontekście swobodnego podróżowania, handlu i migracji (s. 118).

Drugą publikacją w tej sferze badawczej jest napisany w 2016 roku rozdział książkowy „Powinności wolności. John Stuart Mill i jego koncepcja wolności obywatelskiej (pozytywnie recenzowany i przyjęty do druku w monografii: „Wolność człowieka i jej granice. Antologia pojęcia w doktrynach polityczno-prawnych. Od Cato's Letters do klasyków anarchizmu”, red. O. Górecki, Łódź 2019). Zadaniem tej publikacji było przedstawienie poglądów J.S. Milla w celu położeniu nacisku na ograniczenia wolności jednostki w jego myśli. W takim ujęciu wyróżniłem wewnętrzne ograniczenia wolności i zewnętrzne ograniczenia wolności, konkludując, że „liberalizm Milla był liberalizmem ograniczonym. Postulaty absolutnej wolności w niektórych sferach (wolność osobista, wolności słowa) mieszają się z szeregiem powinności, które nakładają na jednostkę obowiązki właściwego wykorzystania wolności oraz zezwoleniami na ograniczenie wolności w wielu wypadkach”.

Rozważania dotyczące istoty wolności, tym razem w kontekście XX-wiecznej demokracji liberalnej kontynuowałem w artykule „Istota i rola wolności w demokracji liberalnej w myśli Raymonda Arona (1905-1983)” (Czasopismo Prawno-Historyczne, 2016, t. LXVIII, z. 1, s. 105-131). Artykuł jest analizą poglądów francuskiego filozofa odnoszących się do miejsca wolności jednostki w państwie demokratycznym. W tym celu przedstawiona została Aronowska definicja demokracji liberalnej, opisywany przez niego podział na wolności formalne i realne, ze szczególnym uwzględnieniem wolności

politycznej jako szczególnego typu wolności formalnej. W podsumowaniu podkreśliłem, że Aron uważał, że „nie ma jednej definicji wolności, ponieważ nie ma jednej idei wolności” (s. 127), co skutkowało nadaniu instytucjom politycznym istotnego znaczenia moralnego i etycznego.

W sferze badań nad granicami wolności słowa w polskim prawie konstytucyjnym i karnym (ze szczególnym uwzględnieniem mowy nienawiści), problematyka polskich regulacji na poziomie konstytucyjnoprawnym była przedmiotem rozważań rozdziału w monografii wieloautorskiej pt. „Granice swobody wypowiedzi w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego” (Prawo wobec wyzwań współczesności. Tom VI, pod red. P. Wilińskiego, N. Buchowskiej, B. Guzika, Poznań 2010, s. 37-47). W jego treści przeprowadzono analizę przepisów Konstytucji RP odnoszących się do swobody wypowiedzi oraz ich interpretacje zawarte w doktrynie prawa konstytucyjnego. Następnie przeprowadzono analizę wybranych orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego odnoszących się do kwestii granic wolności prasy, kolizji praw różnych podmiotów i problemu obrony społecznie uzasadnionego interesu społecznego. We wnioskach zauważyłem, że „doktryna wolności słowa jest jednym z istotniejszych elementów orzecznictwa TK” (s. 44), a wolność prasy jest właściwie traktowana jako istotna część demokratycznego państwa prawa.

Tematu niezgodności z Konstytucją art. 132a k.k. statuującego przestępstwo pomówienia Narodu Polskiego dotyczył artykuł „Ochrona czci i godności narodu w polskiej kulturze prawnej”, w: Kultura i myśl polityczno-prawna. Materiały z VII Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Doktryn Politycznych i Prawnych Jurata, 28-31 maja 2008, pod red. A. Sylwestrzaka, D. Szpopera, A. Machnikowskiej, P. Dąbrowskiego (Sopot 2010, s. 505-515). Analiza wątpliwości związanych z jego obowiązywaniem i stosowaniem poprzedzona została wprowadzeniem historycznym. Przedstawiłem z nim problemy interpretacyjne związane ze stosowaniem tego typu przepisów w okresie II RP. W konkluzjach wskazałem na przewagę argumentów (podobnie jak w wypadku negacji Holokaustu) na rzecz depenalizacji wypowiedzi odnoszących się do wydarzeń historycznych.

Doświadczenia historyczne zostały omówione w publikacji „Zwolniono do druku. Szkic o cenzurze prewencyjnej na przykładzie działalności Głównego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk”, w: Od niepodległości do niepodległości. Polska myśl polityczna i prawna 1918-2018, pod red. M. Maciejewskiego, M. Marszała i M. Sadowskiego,

Wrocław 2019 (w druku). Publikacja dotyczyła cenzury prewencyjnej i doświadczeniom okresu demokracji ludowej oraz rozbieżnościom między teorią zawartą w przepisach rangi konstytucyjnej, a praktyka komunistycznego systemu. W tekście podkreślono z jednej strony rozbudowany charakter aparatu urzędniczego, który był w stanie nadzorować szereg sfer środków masowego przekazu. Z drugiej jednak stronie, wykazano bezcelowość tego typu działań w kontekście szczególnych sfer, jak chociażby literatury pięknej.

Dalsze badania naukowe na tym polu dotyczyły karnoprawnych ograniczeń wolności słowa. Za jedno z najważniejszych uznać należy penalizację zjawiska mowy nienawiści. Badając to zjawisko przede wszystkim trzeba mieć świadomość, że jest to zjawisko bardzo rozmaicie definiowane. Różnice definicyjne mają decydujący wpływ na brak zgody w debacie publicznej na zakres penalizacji tego zjawiska. Ponadto trzeba odróżnić od kontekstu karnoprawnego inne aspekty prawne oraz pozostałe kwestie pozaprawne. Temu poświęcony był artykuł „Złożoność zjawiska mowy nienawiści w pozaprawnym aspekcie definicyjnym (współaut: E. Rogalska; w: *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*, 39, nr 2, Wrocław 2017, s. 117-135). W artykule przeprowadzono szczegółową analizę definicji mowy nienawiści, jakie pojawiły się w polskiej debacie publicznej. Na tej bazie w tekście zaproponowano podział na mowę nienawiści w wąskim znaczeniu i mowę nienawiści w znaczeniu szerokim. W pierwszym wypadku mowa wyłącznie o przestępstwach określonych w polskim kodeksie karnym, najczęściej przyjmuje się, że chodzi tu o przestępstwo propagowania faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści [art. 256 k.k.] i znieważenie grupy ludności albo poszczególniej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości [art. 257 k.k.]. W znaczeniu szerokim mowa nienawiści to każda wypowiedź w sferze publicznej, która ma charakter znieważający, poniżający lub która w swej treści nawołuje do nienawiści w stosunku do kogoś z powodu jego przynależności do określonej grupy, np. niepełnosprawność czy wiek(s. 132).

Badania nad mową nienawiści kontynuowałem w artykule „Definiowanie mowy nienawiści w orzecznictwie sądów polskich w sprawach karnych” („*Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*”, przyjęty do druku). Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób mowa nienawiści jest definiowana w języku prawniczym.

Realizacji powyższego zadania służy analiza wybranych orzeczeń Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego oraz sądów powszechnych wydanych w sprawach karnych.

W ramach badań nad mową nienawiści sporządziłem także 8 ekspertyz prawnych, opublikowanych online na portalu <http://www.zglosnienawisc.otwarta.org/poradnik-obywatela>. Powstały one w ramach współpracy jako ekspert ze Stowarzyszeniem „Otwarta Rzeczpospolita” Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii w ramach projektu „Obywatele dla Demokracji” współfinansowanego przez EOG. Podkreślić należy, że w ich treści dokonałem szczegółowej doktrynalnej i dogmatycznej analizy następujących przestępstw:

1. przestępstwo propagowania ustroju nazistowskiego (art. 256 k.k.)
2. przestępstwo zniewagi z powodu przynależności etnicznej (art. 257 k.k.)
3. przestępstwo z kumulatywną kwalifikacją z art. 256 par. 1 k.k. (nawoływanie do nienawiści na tle przynależności wyznaniowej) i art. 257 k.k. (znieważenie z powodu przynależności wyznaniowej)
4. przestępstwo publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa (art. 255 k.k.)
5. przestępstwo publicznego pochwalania lub publicznego nawoływania do popełniania zbrodni ludobójstwa (art. 126a k.k. w zw. z art. 118 k.k.)
6. przestępstwo publicznego nawoływania do popełnienia przestępstwa masowego zamachu (art. 126a zw. z art. 118a k.k.)
7. przestępstwo zniewagi z powodu przynależności narodowej (art. 257 k.k.)
8. przestępstwo zniewagi z powodu przynależności rasowej (art. 257 k.k.)

Rozwinięciem problematyki karnoprawnych ograniczeń wolności słowa był rozdział książkowy „Między sztuką a przestępstwem. Ewolucja pojmowania obrazy uczuć religijnych w Polsce w latach 1989-2015” w: In Search of the Euro-Atlantic Doctrine of Freedom of Speech (współautor – Karolina Kiejnich, , Poznań-Łódź 2019, s. 159-179). Tekst jest syntezą dogmatycznej analizy przestępstwa obrazy uczuć religijnych, wyroków sądowych oraz opisu najbardziej kontrowersyjnych wydarzeń, które skutkowały debatami publicznymi nad granicą między ekspresją artystyczną a bluźnierstwem. W konkluzjach zauważono, że „polskie sądy są niezwykle powściągliwe w orzekaniu wyroków za obrazę uczuć religijnych”(s. 173), a w omawianym okresie 1989-2015 nastąpiła ewolucja ocen społecznych kontrowersyjnych dzieł sztuki, a

[w]iększość społeczeństwa traktuje je jako dopuszczalne elementy marketingu i przykłady sztuki przez małe „s” (s. 174).

Jako wartościowy element w tej sferze badawczej chciałbym wskazać wydanie pod moją redakcją monografii zbiorowej pt. „In Search of the Euro-Atlantic Doctrine of Freedom of Speech”, (współred: Ł. Bartosik, N. Zagórska, Poznań-Łódź 2019, ss. 309). Książka jest efektem współpracy naukowców polskich i zagranicznych (z Węgier: Fruzsina Gárdos-Orosz, Krisztina Nagy i z Francji: Christine Mengès-Le Pape). Podstawowym celem badawczym monografii jest porównanie doświadczeń amerykańskich i europejskich w kontekście wybranych granic wolności słowa w sferze prawa cywilnego (w aspekcie prawa autorskich oraz ochrony dóbr osobistych) oraz sferze prawa karnego (w aspekcie krytyki władzy, mowy nienawiści, obrazy uczuć religijnych, satyry oraz walki z terroryzmem) (s. 14).

Monografię otwiera rozdział pt. „Preliminary Considerations” (współaut: Ł. Bartosik, s. 9-24), który zawiera określenie i uzasadnienie wyboru tematyki badawczej, wskazanie celu pracy i głównych wątków problemowych oraz opis struktury pracy. Monografię kończy rozdział „Final Conclusions and the Attempt to Answer the Key Research Questions (współautor Ł. Bartosik, s. 270-280). Wskazano w nim na znaczące różnice zarówno w aspekcie doktrynalnym, jak i dogmatycznym np. w kontekście mowy nienawiści (s. 271). Jednocześnie jednak podkreślono elementy wspólne dla tradycji europejskich i amerykańskiej, które uprawniają do postawienia tezy o istnieniu wspólnej dla obu tradycji euroatlantyckiej doktryny wolności słowa (s. 279).

Jedynie na marginesie opisu powyższej działalności naukowej na tym polu chciałbym podkreślić, że badania naukowe nad granicami swobody wypowiedzi wykorzystałem do opracowania dwóch autorskich wykładów monograficznych:

- a) Freedom of Speech and Its Limits in Law – który jest wykładany w ramach zajęć oferowanych dla studentów program Erasmus (wraz z dostępnym online na stronach katedry ebookiem zawierającym materiały dla studentów),
- b) Doktryna wolności słowa – który jest wykładany dla studentów prawa, prawa europejskiego i administracji (wraz z dostępnym online na stronach katedry ebookiem zawierającym materiały dla studentów).

Ad. 2 Idea godności człowieka w nowożytnej myśli polityczno-prawnej oraz wybranych porządkach prawnych.

Najważniejszą publikacją na tym polu badawczym jest wskazana wyżej monografia *Idea godności człowieka w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki* (Poznań 2019, ss. 389). Jej napisanie poprzedziły badania znacznie szersze przedmiotowo, m.in. dotyczące filozofii europejskiej (efektem tych badań jest m.in. artykuł „Wieloznaczność idei godności w filozofii Immanuela Kanta”, w druku, którego nie wliczam do dorobku). Ich efektem były wystąpienia na konferencjach naukowych oraz wskazane poniżej artykuły w czasopismach naukowych.

Jako pierwszy chciałbym wyróżnić artykuł „Od godności dobrze urodzonych po egalitarne szlachectwo dla wszystkich. Szkice ze studiów nad ideą godności człowieka (Czasopismo Prawno-Historyczne 2014, LXVI (2), s. 153-184). Artykuł stanowił efekt badań nad pojmowaniem idei godności człowieka w aspekcie historycznym i porównawczym. W jego treści scharakteryzowałem poglądy Edmunda Burke’a jako przykład tradycjonalistycznego ujęcia idei godności. Następnie przedstawiłem myśl Mary Wollstonecraft jako przykład jednego z pierwszych nowożytnego postrzegania idei godności. W drugiej części artykułu przedstawiłem jako przykład najnowszych tendencji pojmowania godności człowieka krytyczną analizę poglądów XX-wiecznych teoretyków i filozofów prawa: Gregory Vlastosa, Jeremy’ego Waldrona i Stéphanie Hennette-Vauchez. W wypadku Vlastosa na uwagę zasługuje jego teza, iż „społeczeństwa XX-wieczne przypominają społeczeństwa kastowe, tyle że z jedną unikatową kastą społeczną” (s. 169). Powyższe twierdzenie rozwijał Waldron, dla którego godność to „powszechna dla wszystkich wysoka ranga szlachectwa” (s. 170). W ten sposób obaj myśliciele wiązali współczesną ideę godności raczej z różnie postrzeganym elitaryzmem, aniżeli z egalitarną wartością człowieczeństwa”. Podobne tezy wysnuła francuska filozof prawa, wskazując, że „zasada godności ludzkiej końca XX w. (human dignity principle) była bowiem raczej związana ze starożytną koncepcją *dignitas*” (s. 175).

Kolejnym artykułem na tym polu badawczym był artykuł pt.: „Idea godności człowieka w amerykańskiej kulturze i doktrynie prawnej” (*Miscellanea historico-iuridica* 2016, XV (2), s. 193-213). W tekście omówiłem sposoby pojmowania idei godności człowieka w doktrynie abolicjonizmu na przykładzie afroamerykańskiego myśliciela, publicysty i działacza społecznego Fredericka Douglassa, filozofii

amerykańskich sufrażystek oraz w kontekście walki z segregacją rasową na przykładzie myśli pastora Martina L. Kinga. W każdym w powyższych przypadkach idea godności człowieka odgrywała istotną rolę. Przekonanie o przyrodzonej wartości każdego człowieka bez względu na płeć i rasę łączyło się z głęboką przekonaniem o konieczności poszanowania tej wartości w sferze publicznej oraz odbudowy poczucia własnej wartości, czemu wiara w godność niezwykle pomaga. W konkluzjach podkreśliłem szczególną rolę godności tak w kulturze, jak i tradycji amerykańskiej (s. 210).

Jedynie na marginesie opisu powyższej działalności naukowej na tym polu chciałbym podkreślić, że badania naukowe nad wybranymi aspektami idei godności człowieka wykorzystałem do opracowania jednego autorskiego wykładu monograficznego pt. „European Bioethics and Biolaw”, który jest wykładany w ramach zajęć oferowanych dla studentów programu Erasmus (wraz z dostępnym online na stronach katedry ebookiem zawierającym materiały dla studentów).

Ad. 3 Amerykańskie prawo i myśl polityczno-prawna

Badania granic wolności słowa oraz godności człowieka w kontekstach amerykańskiej myśli polityczno-prawnej i obowiązującego prawa zaowocowały dalszymi badaniami amerykańskimi, wskutek czego ostatnim wydzielonym polem badawczym jest właśnie „Amerykańskie prawo i myśl polityczno-prawna”.

W tej sferze badawczej w pierwszej kolejności chciałbym wskazać na rozdział książkowy „Tomasz Jefferson jako duchowy ojciec Biblioteki Kongresu USA” (Biblioteki i archiwa na jednolitym rynku cyfrowym pod. red. J. Sobczaka, K. Chałubińskiej-Jentkiewicz, K. Kakareko, Poznań 2018, s. 187-200). Celem publikacji była charakterystyka poglądów Tomasza Jeffersona dotyczące idei powszechnej edukacji i upowszechniania wiedzy (na marginesie tych rozważań przedstawiono krótką historię Biblioteki Kongresu oraz stan jej obecnych zasobów). Podkreślić bowiem należy, że Jefferson kładł na te kwestie niezwykle mocny nacisk, słusznie uznając że republika potrzebuje wykształconych obywateli, nie tylko znających swoje prawa, ale i mających świadomość swych obowiązków obywatelskich. Powyższe przekonania zawierał nie tylko w swych pismach, ale i realizował w praktyce, zarówno w samej Wirginii, jak i w

czasie pełnionej przez siebie prezydentury, dbając o powstającą Bibliotekę Kongresu (s. 200).

Kolejnym artykuł na tym polu badawczym jest tekst „Przeciw segregacji rasowej. Idea nonviolence i jej filozoficzne korzenie w myśli społecznej Martina Luthera Kinga” (Filo-Sofija 2016, 29 (2/II), s. 177-191). Celem artykułu jest wyjaśnienie roli naczelnej idei, która była jednym z głównych elementów jego filozofii społecznej i politycznej oraz była narzędziem walki politycznej, tj. idei *nonviolence*. Artykuł zawiera szczegółową analizę tej koncepcji jako formy działania i metody walki. Oprócz tego wskazane zostały podstawowe skutki przyjętej metody walki, które opisane zostały jako „proces odzyskiwania godności przez Afroamerykanów”. Kwestie te zostały omówione w szerszym kontekście całej filozofii walki z segregacją rasową oraz rozważań o filozoficznych korzeniach poglądów Kinga. King podkreślał, że idea *nonviolence* jest „aktywną formą walki” (s. 182), mimo że oznaczało świadome odrzucenie przemocy fizycznej. Za aktualne w tym tekście uznaję opis metody protestu społecznego, która w podzielonym i zantagonizowanym społeczeństwie jest skutecznym narzędziem walki dyskryminowanej grupy społecznej. Powyższe doświadczenia mogą być ważnym elementem dyskusji publicznej.

W tej sferze badań chciałbym także wyróżnić artykuł pt.: „Narodziny wolności czy dziedzictwo zniewolenia. U podstaw amerykańskiej liberalnej doktryny wolności słowa” (Studia nad autorytaryzmem i totalitaryzmem 2013 35 (3), s. 105-120). Zaliczam go do tej sfery badawczej, a nie pierwszej, gdyż istotą badań była nie tyle wolność słowa, lecz szczególnie kontekst amerykańskiego społeczeństwa kolonialnego, żyjącego pod władzą metropolii brytyjskiej. Jak pokazały badania, wbrew pewnemu stereotypowemu myśleniu, okres kolonialny nie mógł zostać nazwany genezą amerykańskich wolności. Był to bowiem okres zdecydowanie represyjny i brak w nim było regulacji zabezpieczających wolności słowa. Wskazałem, że okres kolonialny był czasem, w którym funkcjonował liczne przepisy cenzurujące wolność słowa i druku i to w kontrze do nich Ojcowie Założyciele zaproponowali własne rozumienie wolności słowa.

Rozwinięciem tego zagadnienia był rozdział książkowy „Amerykańska doktryna wolności słowa w orzecznictwie Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych” (Społeczeństwo a władza. Ustrój, prawo, idee, pod red. J. Przygodzkiego i M. J. Ptaka, Wrocław 2010, s. 887-897). , w którym przedstawiona została analiza orzeczeń Sądu Najwyższego USA, w których doprecyzowano interpretacje fundamentalnej dla USA

reguły wyraźnego i bezpośredniego niebezpieczeństwa. W podsumowaniu wskazałem, że amerykańska doktryna wolności słowa jest „wydaje się pokładać dużo więcej ufności w mądrość społeczeństwa i jego umiejętność świadomego wyboru między różnorodnymi ideami” (s. 897) niż inne doktryny polityczno-prawne.

Przekonania o przydatności badań nad amerykańskim prawem i myślą polityczno-prawną dla polskiej – a nawet szerzej: europejskiej – debaty publicznej legły u podstaw prac redakcyjnych i opracowania sześciu monografii zbiorowych (pięć z nich jest dwujęzyczna, ostatnia jest wyłącznie w języku angielskim), odnoszących się do wybranych zagadnień, m.in. amerykańskiego konstytucjonalizmu, myśli ekonomicznej, doktrynalnych aspektów amerykańskiej polityki zagranicznej czy prawa autorskiego. Ponieważ dwie z nich znajdują się w wydawnictwach naukowych dopiero na etapie prac recenzyjnych, nie wliczam ich do zgłaszanego dorobku naukowego. Są to:

- “American Law and the American Jurisprudence. Interpretations, Challenges”, Procedures, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2019.
- „Amerykańska myśl polityczna, ekonomiczna i prawna – Zagadnienia wybrane. Tom 2 = American legal, political & economic thought: selected problems. Vol. 2”, Poznań-Łódź 2019, ISBN 978-83-66035-49-2.

Natomiast na tym polu badawczym spośród opublikowanych dotychczas monografii pod moją redakcją chciałbym wskazać dwujęzyczną publikację pt. „Amerykańska myśl polityczna, ekonomiczna i prawna – Zagadnienia wybrane. Tom 1 = American legal, political & economic thought: selected problems. Vol. 1” (współred.: L. Bartosik, M. Tomczak; Poznań-Łódź 2018, ss. 382) stanowi zbiór tekstów autorów polskich i zagranicznych (z USA: R.R. Ludwikowski, R. M. Housseini i Ukrainy: Liliya Kuriy). Równocześnie jestem współautorem wprowadzenia do tej monografii (tekst w języku angielskim: „Introduction”, współaut.: Ł. Bartosik, s. 17-22 oraz w j. polskim: „Wprowadzenie”, współaut.: Ł. Bartosik, s. 11-16). Monografia podzielona jest na cztery części: „Między recepcją a komparatystyką. O amerykańskich koncepcjach w Europie i europejskich w Stanach Zjednoczonych” (5 rozdziałów), „Koncepcje prawne i polityczne w sferze stosunków międzynarodowych oraz polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych” (4 rozdziały), „Wybrane problemy amerykańskiej myśli politycznej i prawnej” (5 rozdziałów), „Wybrane problemy amerykańskiej myśli ekonomicznej (5 rozdziałów).

Kolejną dwujęzyczną monografią pod moją redakcją była publikacja pt. „Konstytucja USA. Ze studiów nad amerykańskim systemem politycznym = The United States Constitution: from the studies of the American political system” (współred.: L. Bartosik, M. Tomczak; Poznań-Łódź 2018 ss. 289). Stanowiła ona rozwinięcie badań nad amerykańskim konstytucjonalizmem zaproszonych badaczy polskich i zagranicznych (z Czech: Jana Nováková). Także i tu jestem współautorem wprowadzenia (tekst w j. angielskim: „Introduction”, współautor: Ł. Bartosik, s. 15-20 oraz w j. polskim: „Wstęp”, współaut.: Ł. Bartosik,), s. 9-14. Poruszane zagadnienia dotyczą trzech sfer badawczych: praw obywatelskich i ich granic (5 rozdziałów), granice władz publicznej i szczegółowe aspekty realizacji zasady podziału władzy (7 rozdziałów) oraz wybranych problemów orzecznictwa Sądu Najwyższego.

Trzecią dwujęzyczną monografią na tym polu badawczych, której byłem redaktorem jest publikacja pt. „Stany Zjednoczone Ameryki a polityka zagraniczna i prawo międzynarodowe = The United States Of America: Foreign Policy And International Law” (współred.: Ł. Bartosik i A. Ratajczak, Poznań 2018, ss. 289). Celem badawczym monografii było przedstawienie problematyki polityki zagranicznej USA w szerszym kontekście historycznym, doktrynalnym i politologicznym. Jednocześnie jestem współautorem otwierającego monografie rozdziału pt. „In Lieu of an Introduction. On the Importance of Pondering the Problems of Pax Americana” (współautor: Łukasz Bartosik, s. 23-35; opublikowanym także w j. polskim: „Zamiast wprowadzenia. O wartości rozważań nad wybranymi problemami Pax Americana”, współaut.: Ł. Bartosik, s. 9-22). Monografia podzielona jest na trzy części. Pierwsza z nich przedstawia analizę amerykańskich koncepcji polityki zagranicznej w ujęciu historycznym (3 rozdziały), druga część skupia się na kwestii wpływu bezpieczeństwa narodowego na kierunki polityki zagranicznej USA (4 rozdziały), ostatnia część zawiera omówienie wybranych współczesnych wyzwań prawa międzynarodowego i ich wpływu na amerykańską dyplomację (4 rozdziały).

Czwartą dwujęzyczną monografią, której jestem redaktorem, jest będąca w druku publikacja „American & European Intellectual Property Law. Theoretical Reflections and Contemporary Challenges” (współred: Ł. Bartosik i S. Curyło, Poznań-Łódź 2019). Celem badawczym tej monografii jest wskazanie i krytyczna analiza najważniejszych problemów wyzwań stojących przed szeroko pojętym prawem własności intelektualnej na gruncie prawa amerykańskiego i doktryny (oraz uzupełniająco na gruncie wybranych

innych porządków prawnych). Kwestie związane z tą dynamicznie rozwijającą się dziedziną prawa wydają się niezwykle istotne, a niedawne kontrowersje związane z uchwalanymi na poziomie europejskim regulacjami w tym zakresie wydają się potwierdzać słuszność, aktualności wagę rozważań nad konkretnymi instytucjami prawa i odnoszącymi się do nich doktrynalnymi komentarzami. Praca podzielona jest na pięć części, a układ treści łączy w sobie klasyczny podział na prawo autorskie, patenty i znaki towarowe wraz z uwzględnieniem najnowszych tendencji w postaci wydzielenie tzw. *fashion law*. Pierwsza (2 rozdziały) zawiera wprowadzenie do poruszanej problematyki, m.in. ogólnie charakteryzując ramy prawne w zakresie praw własności intelektualnej w Stanach Zjednoczonych (oraz porównawczo w Wielkiej Brytanii, Niemczech i Polsce. Druga część porusza wybrane problemy z zakresu prawa autorskiego (8 rozdziałów). Rozdziały w trzeciej części dotyczą problematyki znaków towarowych (4 rozdziały). Czwarta część to tematyka prawa patentowego (3 rozdziały). Ostatnia część to analiza najnowszych problemów prawa własności intelektualnej w zakresie tzw. *fashion law*.

Ad. 4 Pozostałe publikacje.

Pozostałe publikacje nie tworzą jednego zwartego pola badawczego. Mają jednak one ważne cechy, na które chciałbym zwrócić uwagę. Za najważniejszy tekst znajdujący się poza wskazanymi trzema polami badawczymi uważam rozdział książkowy pt. „Doktryny polityczno-prawne jako przestrzeń do zdobycia i doskonalenia kompetencji miękkich”, (współautor: M. Maj, w: *Myślenie o polityce i prawie*, pod red. I. Barwickiej-Tylek, A. Czarneckiej, M. Jaskólskiego, J. Malczewskiego, Warszawa 2015. S. 469-485). Artykuł powstał jako głos z debacie nad modelem „kształcenia akademickiego oraz efektów, jakimi powinny kończyć się studia wyższe” oraz modelem wykształcenia prawniczego (s. 469). Celem tekstu, który ukazał się w prestiżowej monografii zbiorowej było wskazanie, że doktryny polityczno-prawne mogą zaoferować możliwości zdobycia tzw. kompetencji miękkich. Są one dziś przez pracodawców uznawane za równie istotne na rynku pracy co sama wiedza prawnicza. Artykuł zawierał szczegółową analizę efektów kształcenia kierunku prawo na pięciu najlepszych polskich uczelniach, a następnie wskazywał propozycje form prowadzenia zajęć, które pozwalałyby studentów na zdobywanie i doskonalenie tych umiejętności. W ten sposób „doktryny polityczno-

prawne” mogłyby się stać „miejszem niejako rewolucyjnym w sferze wykształcenia akademickiego”, łącząc „tradycyjne zdobywanie wiedzy z nowoczesnymi narzędziami doskonalenia kompetencji miękkich (s. 484-485).

Jedynie na marginesie opisu powyższej działalności naukowej na tym polu chciałbym podkreślić, że artykuł posłużył mi jako podstawa do opracowania autorskiego programu konwersatoriów, którego idea jest stworzenie studentom warunków do nabycia umiejętności i kompetencji społecznych. Program zajęć, przewidujący takie formy zajęć, jak zmodyfikowana debata oksfordzka, praca w zespole projektowym, prowadzenie dziennika internetowego (bloga), symulacja procesów historycznych oraz indywidualne wystąpienia publiczne realizuję w ramach konwersatoriów z dwóch przedmiotów:

- Doktryny polityczno-prawne na kierunku prawo,
- Współczesne ideologie polityczne na kierunku prawo europejskie

Następnie chciałbym wskazać na publikację „Vivere est cogitare. Szkic o dorobku naukowym prof. Marii Zmierczak”(w: *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*, 38, nr 4, Wrocław 2016, s. 9-28). Tekst powstał w celu opisanie dorobku naukowego prof. dr hab. Marii Zmierczak, byłej kierownik Katedry Doktryn Polityczno-Prawnych i Filozofii WPiA UAM w Poznaniu i został opublikowany w jednym z trzech tomów czasopisma „*Studia na Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*”, składających się na księgę pamiątkową ofiarowaną Pani Profesor.

Jako trzeci test chciałbym wskazać artykuł „Alternatywne ordynacje wyborcze. Przykład Australii i Irlandii” („*Opolskie Studia Administracyjno-Prawne*” XIV/3 (2016), s. 193-207). Artykuł jest efektem głębokiego przekonania, że dla właściwego funkcjonowanie systemu demokratycznego kluczowe znaczenie ma system wyborczy, czyli to w jaki sposób społeczeństwo wybiera swych przedstawicieli. Celem publikacji było opisanie wyborczych systemów preferencyjnych, do których zaliczam głosowanie alternatywne (AV) i pojedynczy głos przechodni (STV) jako alternatywy dla dominujących systemów większości względnej lub różnych odmian systemów proporcjonalnych. W konkluzjach wskazałem, że opisywane systemy mają pewne zalety, które niwelują największe wady dominujących systemów wyborczych, podkreślając wagę prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywateli, tj. „wspólnoty

świadomych i aktywnych obywateli, którzy mimo różnic politycznych uczestniczą w życiu publicznym, dbając o dobro wspólne” (s. 205).

Jedynie na marginesie opisu powyższej publikacji chciałbym wskazać, że tematykę prawa wyborczego rozwinąłem w trzech artykułach popularnonaukowych, opublikowanych w czasopiśmie „Filozofuj!” oraz na prowadzonych przeze mnie zajęciach dydaktycznych na prawie europejskim (Systemy wyborcze państw UE).

Jako ostatnią w tej grupie chciałbym wskazać publikację pt.: „Idea ULB (Ukraina-Litwa-Białoruś) w myśli Jerzego Giedroycia i Juliusza Mieroszewskiego” (w: Rodzinna Europa. Europejska myśl polityczno-prawna u progu XXI wieku, red.: Fiktus Paweł, Malewski Henryk, Marszał Maciej, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego (2015), Str. 309-322). Artykuł był zmodyfikowaną i uzupełnioną wersją referatu przedstawionego na międzynarodowej konferencji w Wilnie. Celem była analiza poglądów Juliusza Mieroszewskiego, jednego z głównym publicystów paryskiej „Kultury”, zwłaszcza w kontekście idei ULB (Ukraina-Litwa-Białoruś). Wybór tego tematu badawczego podyktowany był przekonaniem, że poglądy tego polskiego emigranta nadal są (niestety) niezrealizowane, a „[s]ilna Europa Wschodnia, o której marzył Mieroszewski (...) nie istnieje” (s. 322).

6. Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz informacje o współpracy międzynarodowej habilitanta

Na wstępie chciałbym zaznaczyć, że w niniejszym punkcie omawiam jedynie wybrane najważniejsze osiągnięcia dydaktyczne, popularyzatorskie oraz w ramach współpracy międzynarodowej – szczegółowy wykaz osiągnięć zawiera załącznik nr 4 do wniosku habilitacyjnego.

Ad. II.G) Kierowanie międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi oraz udział w takich projektach

- 1. EUROPEAN WISE - Europe after the WWII - Multidimensional Effects of Integration as a Guarantee for State and Human Security; 2016-2017, numer projektu 564201-CITIZ-1-2015-1-LT-CITIZ-REMEM; instytucja finansująca: Komisja Europejska; nazwa programu: 'Europe for Citizens' programme Strand 1: European remembrance", charakter udziału: partner zagraniczny.**

2. **Społeczeństwo na rzecz tolerancji**; 2015-2016, numer projektu: E2/1190; instytucja finansująca: Fundusz Europejskiego Obszaru Gospodarczego; nazwa programu: Obywatele dla demokracji, charakter: wykonawca

Ad. II.H) Międzynarodowe i krajowe nagrody za działalność naukową albo artystyczną

1. uchwała Rady Wydziału Prawa i Administracji z 13 maja 2008 roku nr 170/2007/2008 o uznaniu rozprawy doktorskiej dr. Michała Urbańczyka za rozprawę wyróżniająca się.
2. nagroda JM Rektora UAM z osiągnięcia naukowe (2010).

Ad. II.I) Wygłoszenie referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach tematycznych: łącznie wziąłem udział w 33 konferencjach z referatem (z czego 6 międzynarodowych).

Ad. III.C) Udział w komitetach organizacyjnych międzynarodowych i krajowych konferencji naukowych

1. FreeSpeechPoznan2 - II Międzynarodowa konferencja pt. "W poszukiwaniu europejskiej doktryny wolności słowa", 2017, Poznań, przewodniczący komitetu organizacyjnego.
2. FreeSpeechPoznan1 - I Międzynarodowa konferencja pt. "W poszukiwaniu europejskiej doktryny wolności słowa", 2016, Poznań, przewodniczący komitetu organizacyjnego.

Ad. III.D) Otrzymane nagrody i wyróżnienia inne niż w pkt II H

1. nagroda JM Rektora UAM za osiągnięcia w pracy dydaktycznej (2014)
2. 5 nagród JM Rektora UAM za osiągnięcia w pracy organizacyjnej (2017, 2012, 2011, 2010, 2009)

Ad. III.H) Członkostwo w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz towarzystwach naukowych

3. Polskie Towarzystwo Myśli Politycznej (PTMP), od 2013 roku, członek-założyciel, 2013-2017 członek zarządu, od 2017 prezes.
4. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (PTPN), od 2016 roku, członek.
5. Center for American Studies, od 2019 roku, przewodniczący Rady Naukowej CfAS.

Ad. III.I) Osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki lub sztuki

1. Opieka naukowa nad studenckim kołem naukowym, od 2016/2017, Koło Naukowe Prawa Amerykańskiego (American Law Society).
2. Opieka naukowa nad studenckim kołem naukowym, od 2014/2015, Studenckie Koło Naukowe „Ius et Politica”.
3. Od 2017 jako pełnomocnik dziekana pełnię funkcję koordynatora ds. organizacji na WPiA UAM Poznańskiego Festiwalu Nauki i Sztuki i Nocy Naukowców.

Ad. III.L) Staże w zagranicznych i krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich

- Uniwersytet Wschodniej Finlandii (Departament Prawa), 2-miesięczny staż (listopad-grudzień 2012), Stypendium UAM w ramach projektu pt.: „UAM: Unikatowy Absolwent = Możliwości. Wzrost potencjału dydaktycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza poprzez proinnowacyjne kształcenie w języku angielskim, interdyscyplinarność, e-learning, inwestycje w kadry”. POKL.04.01.01-00-019/10.

W tym czasie na UEF wygłosiłem jeden wykład w j. angielskim (“Human dignity, human rights and the system of international law”) i przeprowadziłem 1 seminarium w j. angielskim („Freedom of speech in the international law”).

Mikael Ubbey
19.04.2019